

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ: « Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΔΔΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ
ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ»

ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ Γ. ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΗΣ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΜΑΡΙΑ ΚΑΠΠΕ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: 1342201300098

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2018

ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία ασχολείται με τη δικαστική προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο της ΕΕ, καθώς ανεξάρτητα από τις υποχρεώσεις τους βάσει της ευρωπαϊκής νομοθεσίας, όλες οι χώρες της ΕΕ έχουν αναλάβει επίσης δεσμεύσεις στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Συγκεκριμένα, η εργασία επικεντρώνεται στην εξέταση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΔΑ), το οποίο φαίνεται να αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της Ένωσης για την αναγνώριση και την εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σύμφωνα με την ΕΣΔΑ.

ABSTRACT

This diploma thesis deals with the judicial protection of human rights within the EU, as, irrespective of their obligations under European law, all EU countries have also made commitments under the European Convention on Human Rights. Particularly, the present thesis focuses on the examination of the European Court of Human Rights (ECHR), which appears to be the cornerstone of the Union for the recognition and implementation of human rights under the ECHR.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Για την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω τον υπεύθυνο καθηγητή μου, κύριο Χρυσανθάκη, ο οποίος με την καθοδήγηση και τις συμβουλές του με βοήθησε να φέρω εις πέρας την εργασία αυτή. Επιπλέον θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές του τμήματός μου, με τη βοήθεια των οποίων ολοκλήρωσα με επιτυχία τον κύκλο των σπουδών μου. Τέλος, είμαι ευγνώμων στην οικογένειά μου για την υποστήριξη που μου προσφέρει όλα αυτά τα χρόνια, την εμπιστοσύνη και την αγάπη τους.

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	3
ABSTRACT.....	4
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ.....	8
1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	8
1.2 ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΕ	10
1.2.1 ΕΣΔΑ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΕΔΔΑ.....	15
2.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ	17
2.1.1 Μεταρρυθμίσεις του ΕΔΔΑ	18
2.2 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΔΔΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ.....	20
2.2.1 Δικαστικός ακτιβισμός.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΔΔΑ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ.....	24
3.1 ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΒΙΑΣ ΚΑΙ ΑΥΘΑΙΡΕΣΙΑΣ.....	27
3.2 ΕΥΛΟΓΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΥ ΑΓΩΝΑ	29
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	34
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	36

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ευρώπη εξελίχθηκε σημαντικά τον περασμένο αιώνα, με αποκορύφωμα τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, το οποίο έχει τη δυνατότητα να ασκεί σημαντικά μεγαλύτερη επιρροή στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αν και σε αρκετές περιπτώσεις η θεσμική του δομή και το καθοδηγητικό δόγμα (η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων) δεν το επιτρέπουν. Αν και το Δικαστήριο διατηρεί δικαιοδοσία σε μικρότερο αριθμό κρατών, έχει μεγαλύτερη επιρροή στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από άλλα δικαστήρια, μεταξύ των οποίων το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, το Διεθνές Δικαστήριο και το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο. Το γεγονός αυτό, επιφέρει βέβαια και κάποια μειονεκτήματα, με σημαντικότερο το ότι το ΕΔΔΑ είναι θύμα της επιτυχίας του, καθώς περισσότερες από 50.000 νέες προσφυγές εισάγονται κάθε χρόνο¹.

Αναλυτικότερα, «ο αριθμός των προσφυγών που εκκρεμούσαν στις 31.10.2009 στο ΕΔΔΑ ήταν 116.800! Να σημειωθεί ότι την 1.1.2009 ο αριθμός ήταν 97.300, δηλαδή μόνον στους δέκα μήνες του τρέχοντος έτους υπάρχει αύξηση 20% των προσφυγών που εκκρεμούν. Αυτό είναι μια ψήφος εμπιστοσύνης των ευρωπαίων πολιτών προς το Στρασβούργο, που έχει καταστεί ο θεματοφύλακας των ελπίδων τους».²

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η μελέτη της διεθνούς και ελληνικής βιβλιογραφίας αναφορικά με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και τον ρόλο που διαδραματίζει στην προστασία των δικαιωμάτων του ατόμου.

¹Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (2012). Το ΕΔΔΑ σε 50 ερωτήσεις, http://www.echr.coe.int/Documents/50Questions_ELL.pdf

²http://www.dsnet.gr/elliniko_teliko.pdf

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Οι περισσότεροι μελετητές υποστηρίζουν πως απαρχή της έννοιας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελεί ο Διαφωτισμός, με το δεδομένο ότι έθεσε την βάση για την πρώτη γενιά ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τα ατομικά και τα πολιτικά δικαιώματα. Επαναστάσεις όπως η Αμερικανική (1775) και η Γαλλική (1789), θεωρήθηκαν θεμέλιοι λίθοι για τις διακηρύξεις που ακολούθησαν περί της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Παράλληλα, η Βιομηχανική Επανάσταση ευνόησε τις όποιες προσπάθειες για καλύτερες συνθήκες εργασίας, ενώ η Ρωσική Επανάσταση, έναν αιώνα αργότερα το 1917, είχε ως στόχο την απόλυτη ισότητα. Το 1929, το Ινστιτούτο Διεθνούς Δικαίου, Νέα Υόρκη, ΗΠΑ, προετοίμασε μια Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Το 1945, η Διαμερικανική Διάσκεψη ψήφισε ένα ψήφισμα για τη δημιουργία ενός διεθνούς φόρουμ για την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ολόκληρης της ανθρωπότητας³.

Στην πορεία της Ιστορίας και έπειτα από πολλές επαναστάσεις, επιτυχημένες ή μη, φτάνουμε στο τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου όταν πλέον, με ηττημένους το σωβινισμό και τον αντισημιτισμό, έγινε αντιληπτή η σημασία μίας ειρηνοποιητικής στόχευσης με την δημιουργία διεθνών φορέων, όπως ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.) και η Ευρωπαϊκή Ένωση⁴. Στις 10 Δεκεμβρίου 1948 στο Παρίσι, και ενώ τα κράτη απαρικούσαν ακόμα τις πληγές που τους είχε αφήσει ο Παγκόσμιος Πόλεμος, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών έχοντας ως στόχο της τη θεμελίωση «της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο» προχωρούν στην ψήφιση της «Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα»⁵. Στο προοίμιο μάλιστα της Διακήρυξης γράφει συγκεκριμένα: *Επειδή η παραγνώριση και η περιφρόνηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου οδήγησαν σε πράξεις βαρβαρότητας, που εξεγείρουν την ανθρώπινη συνείδηση, και η προοπτική ενός κόσμου όπου οι άνθρωποι θα είναι ελεύθεροι να μιλούν και να πιστεύουν, λυτρωμένοι από τον τρόμο και την αθλιότητα, έχει διακηρυχθεί ως η πιο υψηλή επιδίωξη του ανθρώπου.*

³Artusy, D. (2014). The Evolution of Human Rights Law in Europe: Comparing the European Court of Human Rights and the ECJ, ICJ, and ICC. Law and Justice, Vol.6 No.11.

⁴ Keylor, W. R. (2005). *Twentieth Century World and Beyond: An International History Since 1900*. Oxford: OxfordUniversityPress.

⁵Clapham, A. (2007). *Human Rights: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Πρώτο βήμα και σημαντικός σταθμός στην πορεία κατοχύρωσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ευρώπη, είναι αναμφίβολα η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), η οποία τέθηκε σε ισχύ στις 3 Σεπτεμβρίου 1953. Χαρακτηριστικά της είναι πρώτον, ότι εξαγγέλλει δικαιώματα της λεγόμενης «πρώτης γενεάς», δηλαδή ατομικά και πολιτικά δικαιώματα και δεύτερον, ότι τα δικαιώματα προστατεύονται νομικά με μηχανισμούς διεθνούς ελέγχου και με δυνατότητες ατομικής προσφυγής⁶.

Οι κύριοι υπερεθνικοί νομικοί θεσμοί που δημιουργήθηκαν στην Ευρώπη είναι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, με το κάθε ένα να διατηρεί χωριστές δικαιοδοσίες: το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων επιβλέπει τα 47 μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, ενώ το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων επιβλέπει τα 27 κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα δικαστήρια διαφέρουν ως προς τις αντίστοιχες μεθόδους αντιμετώπισης των δικαιωμάτων του ατόμου. Ιστορικά, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ήταν και είναι πιο προσιτό στους πολίτες και έτσι προσφέρει μια πιο πολύτιμη προστασία των δικαιωμάτων τους αποτελώντας την πιο αποτελεσματική εποπτική μηχανή για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Ευρώπη⁷.

Κάθε ένα από τα ευρωπαϊκά δικαστήρια που δημιουργήθηκαν τον περασμένο αιώνα, αντιπροσωπεύει διάφορες συνεισφορές στο νομικό σύστημα με διαφορετικούς τρόπους, αλλά κανένας από αυτούς μέχρι σήμερα δεν ήταν τόσο περιεκτικός ούτε αποτελεσματικός, όπως το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Ενδεικτικά αναφέρεται το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, όπως προστατεύεται από το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, το οποίο τροποποιήθηκε μέσω της υπόθεσης *Funke κατά Γαλλίας* (1992). Πριν από αυτή την απόφαση, το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, δεν εξασφάλιζε ούτε «δίκαιες» διαδικασίες για την ανακάλυψη αποδεικτικών στοιχείων ούτε την κατάλληλη μεταχείριση του κατηγορουμένου κατά τις περιόδους κράτησης⁸.

⁶Δημητρόπουλος, Α. Γ. (2008). Συνταγματικά Δικαιώματα. Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: ΕκδόσειςΣάκκουλα.

⁷Steiner, H. J., Alston. P. (2000). International Human Rights in Context, Law Politics, Moral. Oxford: Oxford University Press.

⁸Artusy, D. V. (2014). The Evolution of Human Rights Law in Europe: Comparing the European Court of Human Rights and the ECJ, ICJ, and ICC. *Inquiries Journal/StudentPulse*, 6(11).

1.2 ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΕ

Η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων αρχικά δεν συμπεριλήφθηκε ρητά στις ιδρυτικές Συνθήκες των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, οι οποίες περιείχαν μόνο ένα μικρό αριθμό άρθρων που θα μπορούσαν να έχουν άμεση σχέση με την προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων. Για παράδειγμα, στη συνθήκη ΕΟΚ, συμπεριλήφθηκαν οι κανόνες σχετικά με τη γενική απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας (άρθρο 7), την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων (άρθρο 48), την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών (άρθρο 52) τις συνθήκες εργασίας και το βελτιωμένο βιοτικό επίπεδο των εργαζομένων (άρθρο 117), την ισότητα των αμοιβών μεταξύ ανδρών και γυναικών (άρθρο 119) και την προστασία των προσώπων (άρθρο 220).

Η ρητή αναφορά στα θεμελιώδη δικαιώματα σε επίπεδο Συνθήκης εμφανίστηκε μόλις 30 χρόνια αργότερα, με την έναρξη ισχύος της Συνθήκης του Μάαστριχτ (1993). Πράγματι, σύμφωνα με το άρθρο ΣΤ της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η ΕΕ ήταν υποχρεωμένη: να σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως κατοχυρώνονται από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και όπως απορρέουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών ως γενικές αρχές της Κοινότητας⁹.

Από την έναρξη ισχύος της Συνθήκης του Άμστερνταμ (1999), και ιδίως της Συνθήκης της Λισαβόνας (2009), η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και βασικό στοιχείο της ανάπτυξης του υπερεθνικού ευρωπαϊκού χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης. Ενώ κανένας διεθνής οργανισμός δεν απορρίπτει ή αγνοεί τον κρίσιμο ρόλο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη σύγχρονη συνείδηση, μέχρι το 2009 η ΕΕ δεν μπορούσε να οριστεί κατά κύριο λόγο ως οργάνωση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς είχε δώσει ιδιαίτερο βάρος στη ρύθμιση άλλων ζητημάτων, όπως για παράδειγμα το ελεύθερο εμπόριο και η ενιαία αγορά. Με την ισχύουσα Συνθήκη της Λισαβόνας όμως, μπορεί κανείς να αρχίσει να αξιολογεί τα επιτεύγματά της Ένωσης στον τομέα των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

⁹Saltinyte, L. (2010). European Union accession to the European Convention on Human Rights: Stronger Protection of Fundamental Rights in Europe? Jurisprudence, vol. 17, Mykolas Romeris University, Vilnius p.p. 177-196

Σύμφωνα με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, που αρχικά διακηρύχθηκε επίσημα στη Νίκαια το 2000, έχει την ίδια νομική αξία με τις Συνθήκες. Ακόμη και αν δεν επεκτείνει τις αρμοδιότητες της Ένωσης, τους δίνει μια νέα «ψυχή» εστιάζοντας στα δικαιώματα του ατόμου σε σχέση με όλες τις πολιτικές της ΕΕ. Ο Χάρτης βασίζεται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (ΕΣΔΑ), στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη και σε άλλες συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς και στις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών της ΕΕ, όπως αναφέρεται στη νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Παράλληλα, αναγνωρίζονται νέα είδη δικαιωμάτων που προστατεύουν τα άτομα από νέες μορφές κατάχρησης από δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς (όπως το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων και την καλή διοίκηση). Ο Χάρτης δεσμεύει τα θεσμικά όργανα της ΕΕ κατά τη θέσπιση νέων μέτρων, καθώς και τα κράτη μέλη όταν ενεργούν στο πλαίσιο του κοινοτικού δικαίου.¹⁰

1.2.1 ΕΣΔΑ

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 από το Συμβούλιο της Ευρώπης και άρχισε να ισχύει από τις 3 Σεπτεμβρίου 1953. Η ΕΣΔΑ συμπληρώθηκε μία δεκαετία περίπου αργότερα από τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη που υπεγράφη στο Τορίνο στις 18 Οκτωβρίου 1961 και άρχισε να ισχύει στις 26 Φεβρουαρίου 1965¹¹. Αντιπροσώπευε την ανάγκη μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο για ειρήνη και σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα, δικαιοσύνη και αξιοπρέπεια ανάμεσα στα κράτη που ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η ΕΣΔΑ κατοχυρώνει μεγάλο αριθμό ατομικών δικαιωμάτων, κυρίως της πρώτης και της δεύτερης γενιάς [στην πρώτη γενιά υποστηρίζεται ότι ανήκουν τα ατομικά και τα πολιτικά δικαιώματα, στη δεύτερη τα κοινωνικά και τα οικονομικά δικαιώματα και στην τρίτη τα λεγόμενα «δικαιώματα αλληλεγγύης», όπως το δικαίωμα στο περιβάλλον, στη βιώσιμη ανάπτυξη, στην ειρήνη, στην κοινή

¹⁰[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/554168/EPRS_IDA\(2015\)554168_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/554168/EPRS_IDA(2015)554168_EN.pdf)

¹¹ Δημητρόπουλος, Α. Γ. (2008). Συνταγματικά Δικαιώματα. Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

κληρονομιά της ανθρωπότητας κ.λπ.], που συνδέονται με την προστασία της ιδιωτικής σφαίρας από τις επεμβάσεις της δημόσιας εξουσίας.

Όταν έγινε η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, αρχικά έμοιαζε σαν να υπάρχει μόνο θεωρητικά. Τελικά, όμως αποδείχθηκε, πως ήταν ένα κομβικό σημείο για το Συμβούλιο της Ευρώπης και της νομοθεσίας γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αυτό το συμπεραίνουμε από το γεγονός ότι η λειτουργία της ήταν πολύ πιο πάνω από την απλή διατύπωση δικαιωμάτων αφηρημένων, ακόμα πιο σαφής και από το κείμενο της Οικουμενικής Διακήρυξης από τα Ηνωμένα Έθνη, καθώς περιείχε επίσης οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα. Επρόκειτο για μια σύμβαση, που δεν αποτελούσε απλά το δρόμο για τα μέλη, ως προς τα καθήκοντα τους. Πήρε όλα τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα και τους έδωσε μεγάλη αξία, ουσιαστική και όχι τυπική, εκσυγχρονισμένη στην νέα εποχή. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να είναι τα δικαιώματα αυτά υπεράνω όλων, τα ίδια, καθώς και ο σεβασμός σε αυτά και η εφαρμογή τους.

Όπως άλλωστε παρατήρησε και το Δικαστήριο στην υπόθεση Ιρλανδία κατά Ηνωμένου Βασιλείου (1978): «σε αντίθεση με τις διεθνείς συνθήκες του κλασικού είδους, η Σύμβαση περιλαμβάνει περισσότερα από απλές αμοιβαίες δεσμεύσεις μεταξύ των Συμβαλλομένων Μερών. Δημιουργεί, επιπλέον ένα δίκτυο αμοιβαίων, διμερών υποσχέσεων, αντικειμενικών υποχρεώσεων οι οποίες, σύμφωνα με τη διατύπωση του προοιμίου επωφελούνται από μια «συλλογική εφαρμογή»¹².

Πλέον, για να ενταχθεί στο Συμβούλιο της Ευρώπης, ένα κράτος πρέπει πρώτα να υπογράψει και να επικυρώσει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, επιβεβαιώνοντας έτσι τις δεσμεύσεις του προς τους στόχους του Οργανισμού, δηλαδή την επίτευξη μεγαλύτερης ενότητας μεταξύ των μελών της με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες, την ειρήνη και το σεβασμό της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου¹³.

Σημαντικό είναι σε αυτό το σημείο να αναφερθεί το ζήτημα της προσχώρησης της ΕΕ στην ΕΣΔΑ, η συζήτηση για το οποίο έχει ξεκινήσει από τα τέλη της δεκαετίας του 1970. Η προσχώρηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην ΕΣΔΑ,

¹²Nicolaou, G. (2009). Εκφέροντας γνώμη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Νομικό Βήμα, τεύχος 8, τόμος 57.

¹³<https://www.coe.int/en/web/human-rights-convention/the-convention-in-1950>

υποδηλώνει τη διαδικασία με την οποία η Ευρωπαϊκή Ένωση θα ενταχθεί στην κοινότητα 47 ευρωπαϊκών κρατών που έχουν αναλάβει νομική δέσμευση να συμμορφωθούν με τη Σύμβαση και έχουν συμφωνήσει στην εποπτεία της συμμόρφωσής τους από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Η Ευρωπαϊκή Ένωση θα καταστεί έτσι το 48ο συμβαλλόμενο μέρος της σύμβασης¹⁴.

Η προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ προβλέπεται στο άρθρο 6 παράγραφος 2 ΣΕΕ και στο πρωτόκολλο αριθ. 8 των Συνθηκών. Οι σχέσεις μεταξύ ΕΕ και ΕΣΔΑ καθορίστηκαν σε σχέδιο συμφωνίας προσχώρησης, το οποίο αποτέλεσε αντικείμενο διαπραγμάτευσης για τρία χρόνια έως τον Απρίλιο του 2013. Εντούτοις, αφού υποβλήθηκε για γνωμοδότηση στο Δικαστήριο, το Δικαστήριο έκρινε ότι ήταν ασυμβίβαστο με τις Συνθήκες της ΕΕ. Υπό το πρίσμα της γνώμης του Συνεδρίου, τα θεσμικά όργανα της ΕΕ και τα κράτη μέλη του σχεδίου συμφωνίας εξακολουθούν να εξετάζουν πώς και αν μπορούν να προσαρμοστούν για να αντιμετωπίσουν τις ανησυχίες του Ελεγκτικού Συνεδρίου¹⁵.

Εν τω μεταξύ, ένα νέο πρωτόκολλο (αριθ. 14) της ΕΣΔΑ επικυρώθηκε για να προετοιμάσει το έδαφος για την προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ, ενώ το σχέδιο συμφωνίας προέβλεπε το διάλογο μεταξύ των δύο δικαστηρίων. Εάν ο διάλογος αυτός θα πραγματοποιούταν με πνεύμα αμοιβαίας συνεργασίας, η προσχώρηση στην ΕΣΔΑ θα μπορούσε να παράσχει, όπως σημείωσε ο δικαστής Koen Lenaerts, «την τέλεια διαδρομή για τα δύο δικαστήρια να αναπτύξουν μια κοινή συνταγματική χώρα για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, διατηρώντας παράλληλα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε νομικού συστήματος»¹⁶.

Παρά τη σύνταξη σχεδίου προσχώρησης και τη λύση του ζητήματος με τις κατάλληλες τροποποιήσεις και προσθήκες στις Συνθήκες και την ΕΣΔΑ, «το ΔΕΕ με τη Γνωμοδότηση 2/13 απέτρεψε και πάλι την προσχώρηση, καθώς έκρινε ότι το Σχέδιο Προσχώρησης αντίκειται σε θεμελιώδεις αρχές του ενωσιακού δικαίου, οι

¹⁴<https://www.coe.int/en/web/human-rights-convention/landmark-judgments>

¹⁵ Muir, E. (2012). The Court of Justice in the Novel System for the Protection of Fundamental Rights in the EU. *Maastricht Faculty of Law Working Paper*

¹⁶

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/554168/EPRS_IDA\(2015\)554168_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/554168/EPRS_IDA(2015)554168_EN.pdf)

οποίες τίθενται στο άρθρο 6 ΣΕΕ και στο Πρωτόκολλο υπ' αριθμ. 8 ως απαραβίαστες γραμμές για την ένταξη της ΕΕ στην ΕΣΔΑ»¹⁷.

Αναλυτικότερα, το Δικαστήριο (ολομέλεια) γνωμοδοτεί ως εξής¹⁸:

Η συμφωνία προσχωρήσεως της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών δεν είναι συμβατή με το άρθρο 6, παράγραφος 2, ΣΕΕ ούτε με το πρωτόκολλο (αριθ. 8) σχετικά με το άρθρο 6, παράγραφος 2, της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση για την προσχώρηση της Ένωσης στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών.

Υπάρχουν πολλά πλεονεκτήματα αναφορικά με την ένταξη της ΕΕ στην ΕΣΔΑ. Μια επίσημη σύνδεση της ΕΕ και της ΕΣΔΑ θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι υπογραμμίζει την ανησυχία και μέριμνα της ΕΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα και ταυτόχρονα εξαλείφει τις κατηγορίες περί διπλών προτύπων, βασισμένων στην κριτική ότι ενώ η ΕΕ απαιτεί από όλα τα κράτη μέλη της να είναι συμβαλλόμενα μέρη της ΕΣΔΑ, δεν είναι η ίδια¹⁹.

¹⁷<http://www.justina.gr/%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AF%CE%B1/%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AF%CE%B1-%CE%B4%CE%B5%CE%B5/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%87%CF%8E%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B5-%CE%B5-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CF%83%CE%B4%CE%B1/>

¹⁸

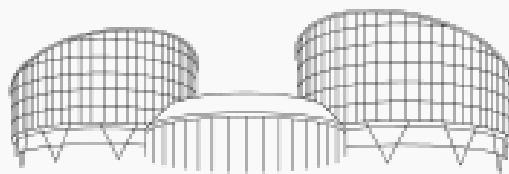
http://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf?jsessionid=9ea7d0f130de227cbcd980ac46a9b171de66f52189d7.e34KaxiLc3eQc40LaxqMbN4ObxuTe0?doclang=EL&text=&pageIndex=0&docid=160882&cid=549408

¹⁹Sionaidh, D.(2011).The European Union and Human Rights after the Treaty of Lisbon.*Human Rights Law Review* 11:4. Published by Oxford University Press.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΕΔΔΑ

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΔΑ), αποτελεί δικαστικό όργανο που ιδρύθηκε το 1959 και είναι επιφορτισμένο με την εποπτεία της εφαρμογής της Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (γνωστή ως Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων) από το Συμβούλιο της Ευρώπης. Η σύμβαση υποχρεώνει τους υπογράφοντες να εγγυώνται διάφορες πολιτικές και πολιτικές ελευθερίες, συμπεριλαμβανομένης της ελευθερίας της έκφρασης και της θρησκείας και του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Έχει έδρα το Στρασβούργο της Γαλλίας.

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Ιδρύθηκε	1959 (αρχικά) 1998 (μόνιμα)
Χώρα	47 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης
Τοποθεσία	Στρασβούργο, Γαλλία
Εξουσιοδότηση	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου
Προσφυγές κατά αποφάσεων	Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως του ΕΔΑΔ
Αριθμός θέσεων	47 δικαστές. Ένας από κάθε κράτος μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης
Ιστοσελίδα	echr.coe.int

Με απλά λόγια, το Δικαστήριο εφαρμόζει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και ως βασική αποστολή έχει να διασφαλίσει ότι τα κράτη σέβονται τα δικαιώματα και τις εγγυήσεις που προβλέπονται στη σύμβαση. Το κάνει αυτό εξετάζοντας τις καταγγελίες που υποβάλλονται από ιδιώτες ή, ενίοτε, από κράτη και όταν καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ένα κράτος μέλος έχει παραβιάσει ένα ή περισσότερα από αυτά τα δικαιώματα και τις εγγυήσεις, το Δικαστήριο εκδίδει απόφαση που διαπιστώνει παραβίαση. Οι αποφάσεις είναι δεσμευτικές: οι ενδιαφερόμενες χώρες υποχρεούνται να συμμορφωθούν με αυτές²⁰.

Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης εκλέγει τους δικαστές του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, παρέχοντάς τους δημοκρατική νομιμότητα. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, οι δικαστές πρέπει να είναι «υψηλού ηθικού χαρακτήρα και να διαθέτουν τα απαιτούμενα προσόντα για το διορισμό σε ανώτατο δικαστικό αξίωμα». Για να διασφαλιστεί η τήρηση αυτών των προτύπων, υπάρχουν δύο φάσεις στην εκλογική διαδικασία - πρώτα μια εθνική διαδικασία επιλογής, όπου κάθε κράτος μέλος επιλέγει έναν κατάλογο τριών υποψηφίων με τα κατάλληλα προσόντα και, δεύτερον, την εκλογική διαδικασία που διεξάγει η Συνέλευση, στην οποία οι βουλευτές εκτιμούν τα προσόντα των τριών υποψηφίων πριν να ψηφίσουν και αποφασίσουν ποιος πρέπει να γίνει δικαστής²¹.

²⁰http://www.echr.coe.int/Documents/Questions_Answers_ENG.pdf

²¹ http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=court&c=#newComponent_1346149514608_pointer

2.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ

Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η ευρωπαϊκή διαδικασία συνεργασίας και ολοκλήρωσης επικεντρώθηκε σε δύο διαφορετικά καθεστώτα. Το ένα, υπό την εποπτεία του Συμβουλίου της Ευρώπης, ασχολήθηκε με τη δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το κράτος δικαίου. Το άλλο, που ασχολείται με την οικονομική ολοκλήρωση, εκπροσωπήθηκε από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (1951), την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (1957) και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (1957), που τελικά εξελίχθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ)²².

Η φιλοδοξία της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων προωθήθηκε από την πρωτοβουλία που αναλήφθηκε για τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων το 1950 και από την επιθυμία να προωθηθεί η ιδέα της πολιτικής ελευθερίας²³. Αρχικά, δεν συμφώνησαν όλοι στη δημιουργία ενός δικαστηρίου, καθώς πολλοί ήταν ικανοποιημένοι με μόνο μια μερική δικαστική συνιστώσα, με τη μορφή της Επιτροπής. Αλλά δεν υπερίσχυσαν. «Το πεδίο εφαρμογής της νομοθεσίας του Δικαστηρίου υποστηρίχθηκε σθεναρά στην υπόθεση Golder κατά Ηνωμένου Βασιλείου (1976), στην οποία δόθηκε έμφαση στο αντικείμενο και το σκοπό της Σύμβασης. Λίγο αργότερα, το Δικαστήριο υπογράμμισε, στην υπόθεση Tyrer κατά Ηνωμένου Βασιλείου (1978), ότι η σύμβαση είναι ένα ζωντανό μέσο που πρέπει να ερμηνευθεί υπό το φως των σημερινών συνθηκών»²⁴.

Το 1998, η ριζική αναθεώρηση του συστήματος από το Πρωτόκολλο 11 είχε ως αποτέλεσμα να επέλθει μια διαδικασία αλλαγής, η οποία οδήγησε στο να καταργηθεί η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και να ιδρυθεί το μόνιμο Δικαστήριο και το δικαίωμα της ατομικής προσφυγής δεν παρέμεινε πλέον προαιρετικό. «Όπως το Δικαστήριο με υπερηφάνεια διακήρυξε στην υπόθεση Mamatkulov και Askarov κατά Τουρκίας (2005): *Τα άτομα απολαμβάνουν σήμερα σε διεθνές επίπεδο, ένα πραγματικό*

²²Rosas, A. (2009). Fundamental Rights in the EU, with the Special Emphasis on the Case-Law of the European Court of Justice (Luxembourg). Leiden: Martinus Nijhoff Publishers

²³Arold, N.L. (2007). *The Legal Culture of the European Court of Human Rights*. Brill Academic Publishers Koninklijke

²⁴Nicolaou, G. (2009). Εκφέροντας γνώμη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Νομικό Βήμα, τεύχος 8, τόμος 57.

δικαίωμα προσφυγής να διεκδικήσουν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που έχουν απευθείας στο πλαίσιο της σύμβασης»²⁵.

2.1.1 Μεταρρυθμίσεις του ΕΔΔΑ

Από την ίδρυση του Δικαστηρίου το 1959, τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν υιοθετήσει ορισμένα πρωτόκολλα στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων με στόχο τη βελτίωση και την ενίσχυση του μηχανισμού εποπτείας. Έτσι, το 1998, το πρωτόκολλο αριθ. 11 αντικατέστησε την αρχική δομή δύο βαθμίδων που απαρτίζεται από το Δικαστήριο και την Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, συνεδριάζοντας λίγες μέρες το μήνα, από ένα μόνο δικαστήριο πλήρους απασχόλησης. Η αλλαγή αυτή τερμάτισε τη λειτουργία φιλτραρίσματος της Επιτροπής, επιτρέποντας στους αιτούντες να προσφύγουν απευθείας ενώπιον του Δικαστηρίου²⁶.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων με πλήρη απασχόληση, το οποίο ιδρύθηκε το 1998 δυνάμει του Πρωτοκόλλου αριθ. 11 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, είναι το μεγαλύτερο διεθνές δικαστήριο που υπήρξε ποτέ. Αποτελείται από έναν αριθμό δικαστών ίσο με εκείνο των συμβαλλομένων κρατών. «Με τη μοναδική εξαίρεση της Λευκορωσίας, όλα τα ευρωπαϊκά κράτη είναι σήμερα μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και έχουν επικυρώσει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου»²⁷.

Μια δεύτερη σημαντική μεταρρύθμιση για την αντιμετώπιση της σημαντικής αύξησης του αριθμού των αιτήσεων και της καθυστέρησης του ΕΔΔΑ, προκλήθηκε από την έναρξη ισχύος του πρωτοκόλλου αριθ. 14 το 2010. Το παρόν πρωτόκολλο εισήγαγε νέους δικαστικούς σχηματισμούς για τις απλούστερες υποθέσεις και θέσπισε ένα νέο κριτήριο παραδεκτού. Επέκτεινε επίσης τη θητεία των δικαστών σε 9 έτη (μη ανανεώσιμη).

Επιπλέον, το πρωτόκολλο αριθ. 15, το οποίο εγκρίθηκε το 2013, εισάγει στο προοίμιο της Συνέλευσης μια αναφορά στην αρχή της επικουρικότητας. Μειώνει

²⁵Nicolaou, G. (2009). Εκφέροντας γνώμη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Νομικό Βήμα, τεύχος 8, τόμος 57.

²⁶http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts/reform&c=#n13740528735758554841286_painter

²⁷Wildhaber, L. (2007). The European Court of Human Rights: The Past, The Present, The Future. *American University International Law Review* 22, no. 4 (2007): 521-538

επίσης από 6 σε 4 μήνες την προθεσμία εντός της οποίας πρέπει να υποβληθεί αίτηση ενώπιον του Δικαστηρίου μετά από οριστική εθνική απόφαση. Το 2013 ελήφθη επίσης υπόψη η υιοθέτηση του πρωτοκόλλου αριθ. 16, το οποίο επιτρέπει στα ανώτατα εθνικά δικαστήρια να ζητήσουν από το Δικαστήριο να συμβουλευτεί σε θέματα αρχής σχετικά με την ερμηνεία ή την εφαρμογή των δικαιωμάτων και ελευθεριών που ορίζονται στη σύμβαση ή στο πρωτόκολλο. Το πρωτόκολλο αριθ. 16 είναι προαιρετικό²⁸.

Η επέκταση της συμβουλευτικής αρμοδιότητας του Δικαστηρίου ώστε τα εθνικά δικαστήρια τελευταίου βαθμού να μπορούν να λάβουν συμβουλευτική γνώμη από το Δικαστήριο σχετικά με τα θέματα που αφορούν την ερμηνεία της Σύμβασης θα μπορούσε να χρησιμεύσει στη δημιουργία θεσμοθετημένου διαλόγου μεταξύ τους. Αυτό μπορεί να ενισχύσει το ρόλο του Δικαστηρίου και της νομολογίας του, καθώς και το ρόλο των εθνικών δικαστηρίων στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων²⁹.

²⁸http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts/reform&c=#n13740528735758554841286_pointer

²⁹http://www.echr.coe.int/Documents/2013_Courts_advisory_jurisdiction_ENG.pdf

2.2 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΔΔΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

«Το Στρασβούργο αποτελεί πλέον τον ομφαλό της γης στα ανθρώπινα δικαιώματα. Είναι το Δικαστήριο που τα θεμελιώδη ατομικά δικαιώματα βρήκαν τον γνησιότερο και αυθεντικότερο εφαρμοστή του»³⁰. Αυτό που έκανε το ΕΔΔΑ ήταν η πρακτική εφαρμογή δικαιωμάτων, που μέχρι τότε ήταν αφηρημένα, ή δεν έβρισκαν δηλαδή καθόλου εφαρμογή, ή εφαρμόζονταν κατά περιπτώσεις. Το ΕΔΔΑ όρισε την υποχρεωτική τους ισχύ τονίζοντας τα σε μια άλλη διάσταση. Αυτό σημαίνει, πως για τους Ευρωπαίους πολίτες, ανεξαρτήτως της χώρας που μένουν ισχύει για αυτούς μια νομοθεσία, αυτή του (ΕΣΔΑ). Έτσι η προστασία των δικαιωμάτων του είναι απαράβατη και για όποιον τα καταπατήσει υπάρχουν οι δικαστές του Στρασβούργου, ώστε να απονείμουν δικαιοσύνη. Για αυτό φροντίζει το ΕΔΔΑ, στην περίπτωση των παραβίασης από την μεριά των κρατών μελών της Ευρώπης.

«Παράλληλα το ΕΔΔΑ κατάφερε με τη νομολογία που ανέπτυξε σταδιακά, εφαρμόζοντας ένα κείμενο όπως η ΕΣΔΑ, μια σύμβαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων γενική, αφηρημένη και φτωχή, συγκριτικά με τη νεότερη Διαμερικανική Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (IACHR), αλλά ακόμα και με το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (CCPR) να επιβληθεί σε παγκόσμιο επίπεδο ως το πρότυπο των δικαστηρίων και των forums των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αποτελεί την βασική νομολογιακή πηγή τόσο των περιφερειακών δικαστηρίων, των διεθνών δικαστηρίων και οργάνων και των εθνικών δικαστηρίων σε όλο τον κόσμο»³¹. Επομένως, οι νόμοι του ΕΔΔΑ χαρακτηρίζονται από κύρος από νομικά και δικαιοδοτικά όργανα και αυτό έχει επιφέρει και τον κατακλυσμό του δικαστηρίου του Στρασβούργου από χιλιάδες προσφυγές, γεγονός που αποτελεί μια ένδειξη εμπιστοσύνης προς το Δικαστήριο που δεν έχει κανείς το δικαίωμα να αμφιβάλλει.

Αποστολή του ΕΔΔΑ είναι η απόλυτη τήρηση των δικαιωμάτων που προκύπτουν από την νομολογία του ΕΣΔΑ και η δέσμευση σε αυτήν. Η ερμηνεία των δικαιωμάτων γίνεται με δυο διαφορετικούς τρόπους. Ο πρώτος έχει να κάνει με την απόλυτη τήρηση των δικαιωμάτων και την απομάκρυνση από οποιαδήποτε μείωση ή υποβάθμιση της αξίας τους, ενώ ο δεύτερος τρόπος, αφορά στη διασταλτική ερμηνεία

³⁰Χειρδάρη, Β. (2009). Η κριτική στο Στρασβούργο, τα όρια ερμηνείας, το «περιθώριο εκτίμησης» και τα προβλήματα του ΕΔΔΑ. Νομικό Βήμα, τεύχος 8, τόμος 57.

³¹Χειρδάρη, Β. (2009), ό.π.

των δικαιωμάτων, την προωθητική τους λειτουργία και την ανάπτυξη τους, η οποία είναι και αυτή που προσδίδει και το κύρος που έχει το Δικαστήριο.

2.2.1 Δικαστικός ακτιβισμός

Σύμφωνα με τον Ροζάκη, στα πενήντα χρόνια της λειτουργίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου οι έπαινοι για το έργο του δεν έχουν λείψει. Όπως δεν έχει λείψει και η κριτική – με την αρνητική εκφορά της –, τόσο σε σχέση με συγκεκριμένες αποφάσεις του, όσο και, πολλές φορές, σε σχέση με τον τρόπο με τον οποίον ερμηνεύει κι εφαρμόζει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Ιδιαίτερα σε αυτήν την τελευταία περίπτωση, το Δικαστήριο έχει επανειλημμένα κατακριθεί για τον ακτιβισμό που συχνά επιδεικνύει, με προωθημένες διασταλτικές ερμηνείες του κειμένου της Σύμβασης³².

Με τον όρο του δικαστικού ακτιβισμού, εννοούμε τις δικαστικές αποφάσεις, οι οποίες δεν είναι τόσο βασισμένες σε έναν νόμο, αλλά εδράζονται στην προσωπική κρίση του δικαστή. Είναι ένας όρος, που έχει παρεξηγηθεί, αφού την έχουν δημιουργήσει οι συντηρητικοί της «δικαστικής αυτοσυγκράτησης». Όταν κάνουμε λόγο για το Στρασβούργο, η έννοια του είναι πιο πολύ τεχνική και όχι ουσιαστική.

Πιο συγκεκριμένα, «στη νομολογιακή μέθοδο του ΕΔΔΑ δεν μπορεί να αυτονομηθεί ο δικαστικός ακτιβισμός ως ξεχωριστός και αυτόνομος ερμηνευτικός τρόπος αλλά ως ένας χαρακτηρισμός της περισσότερο προωθητικής και δυναμικής ερμηνείας του δικαστηρίου που περιλαμβάνεται στον ορισμό της ανάπτυξης των δικαιωμάτων, που με ρητό τρόπο αναφέρει το Προοίμιο της Σύμβασης. Έτσι ο «ακτιβισμός» ως όρος εμπεριέχεται στο αναπτυξιακό μέρος του θεσπιζομένου δικαιώματος της ΕΣΔΑ και αποκτά νομιμοποιητική ισχύ. Ουσιαστικά υπό τον όρο αυτό, όταν αναφερόμαστε στη νομολογία του Δικαστηρίου αυτού ταυτοποιείται το μέρος της νομολογίας του που αφορά τη δημιουργική ερμηνεία. Κυρίως η ερμηνεία αυτή αφορά τα άρθρα 8, 9, 10 και 12 της Σύμβασης και έδωσε μια καθολική αναγνώριση στο Δικαστήριο»³³.

³²Ροζάκης, Χ. (2009). Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Κλίνη του Προκρούστη ή Συμβολή στην Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση; Νομικό Βήμα, τεύχος 8, τόμος 57.

³³Χειρδάρη, Β. (2009). Η κριτική στο Στρασβούργο, τα όρια ερμηνείας, το «περιθώριο εκτίμησης» και τα προβλήματα του ΕΔΔΑ. Νομικό Βήμα, τεύχος 8, τόμος 57.

Το Δικαστήριο με τη νομολογία του επιχειρεί να διασφαλίσει την αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων που αντλούν οι ιδιώτες από το δίκαιο της Ένωσης στα πλαίσια του συστήματος της εθνικής έννομης τάξης, διατηρώντας έτσι ακέραιο το κράτος δικαίου και αναδιαμορφώνοντας ή ακόμη και συμπληρώνοντας τα εθνικά ένδικα μέσα. Στην προσπάθεια του αυτή, το Δικαστήριο χρησιμοποιεί την αρχή του κράτους δικαίου με τη μέθοδο είτε μιας δυναμικής ερμηνείας της Συνθήκης, είτε ακόμη και του δικαστικού ακτιβισμού με βασικό σκοπό την ενίσχυση της προστατευτικής ευρωπαϊκής έννομης τάξης, από την πλευρά των ιδιωτών που υπόκεινται σ' αυτήν.

Όπως υπογραμμίζει η Τζώρτζη, κύριο σημείο κριτικής του ακτιβισμού που επέδειξε το Δικαστήριο για να εμβαθύνει το κράτος δικαίου είναι ότι, στην προσπάθειά του να προσδώσει πλήρη αποτελεσματικότητα στο δίκαιο της Ένωσης, επικεντρώνεται στο πνεύμα των διατάξεων των Συνθηκών και διεκδικεί για το ίδιο έναν «οιονεί νομοθετικό ρόλο». Το Δικαστήριο, δηλαδή, έρχεται αντιμέτωπο με τον κίνδυνο να ξεπεράσει τα όρια της δικαιοδοσίας του και να εμπλακεί στις αρμοδιότητες των νομοθετικών και, ιδίως, των συντακτικών οργάνων της Ένωσης. Ο κίνδυνος αυτός αποτρέπεται όταν ο δικαστής της Ένωσης σέβεται την αρχή της διάκρισης των εξουσιών, με την ειδική μορφή που αυτή υπάρχει στην Κοινότητα, δηλαδή την ισορροπία μεταξύ των θεσμικών της οργάνων³⁴.

Η νομολογία του ΕΔΔΑ έχει πολλές φορές κατακριθεί για το δυναμικό και παρεμβατικό τρόπο με τον οποίον εφαρμόζει τη Σύμβαση. Με κορυφαία αναφορά στην υπόθεση *Tyrer κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, «το Δικαστήριο επανειλημμένα έχει υπενθυμίσει ότι η Σύμβαση είναι ένα ζωντανό εργαλείο (a living instrument), το οποίο πρέπει να ερμηνεύεται στη βάση των κάθε φορά ενεστωτικών συνθηκών (πολιτικών, κοινωνικών, κ.α.), και, κατά συνέπεια, έχει το καθήκον να προσαρμόζει την προστασία σε αρμονία με τις αλλαγές που έχουν πραγματοποιηθεί στο πέρασμα του χρόνου»³⁵.

³⁴Τζώρτζη, Β. (2004). *Η κοινοτική αρχή της ισότητας ανδρών και γυναικών και η νομολογιακή διάπλυσή της από το ΔΕΚ*, Scripta Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Δικαίου. Αθήνα – Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Ν. Σάκουλας.

³⁵Ροζάκης, Χ. (2009). Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Κλίνη του Προκρούστη ή Συμβολή στην Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση; Νομικό Βήμα, τεύχος 8, τόμος 57.

Επιπλέον, το Δικαστήριο έχει αρκετές φορές προχωρήσει σε δυναμικές ερμηνείες της Σύμβασης, που ενεργούν είτε διασταλτικά, ή/ και διαπλαστικά σε σχέση με τα προβλεπόμενα δικαιώματα, ενώ η νομολογία του συνεχώς εμπλουτίζεται με νέες θέσεις για συγκεκριμένα λεπτομερειακά ζητήματα, με αποτέλεσμα τα ευρωπαϊκά κράτη να συγκλίνουν σε κοινές εκδοχές γύρω από τον τρόπο προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου³⁶.

Το Δικαστήριο είναι ένα αξιοσημείωτο επίτευγμα, το οποίο δείχνει τι είναι δυνατόν όταν οι ηγέτες είναι πρόθυμοι να αφήσουν στην άκρη τον όποιο εθνικισμό για χάρη του κοινού καλού. Όταν οι κυβερνήσεις δεν εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους βάσει της Σύμβασης, το Δικαστήριο εγγυάται το δικαίωμα της μεμονωμένης αναφοράς. Με άλλα λόγια, οποιοσδήποτε από τα 820 εκατομμύρια πολίτες της Ευρώπης που αισθάνονται ότι έχουν παραβιαστεί τα δικαιώματά τους μπορεί να υποβάλει την καταγγελία του στο Στρασβούργο για να επιτύχει αποζημίωση όχι μόνο για τον ίδιο, αλλά και για όλους τους άλλους που υποφέρουν από την ίδια παραβίαση.

Εν κατακλείδι, τα κράτη και διοικήσεις παραμένουν μεν κυρίαρχα, αλλά πλέον και αλληλοελεγχόμενα από τα υπόλοιπα κράτη μέλη του συμβουλίου της ένωσης, ενώ μετά και τη νομοθέτηση του δικαιώματος ατομικής προσφυγής για τον άνθρωπο στο Δικαστήριο είναι υπεύθυνα και έναντι του ιδίου του απλού Ευρωπαίου πολίτη για τυχόν καταστρατηγήσεις. «Η συμβολή του δικαστηρίου αυτά τα χρόνια λειτουργίας του μέσα από την νομολογία του είναι καθοριστική στην αλλαγή της οπτικής σε σχέση με τις ελευθερίες και τα δικαιώματα του ανθρώπου».³⁷

³⁶Ροζάκης, Χ. (2009). Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Κλίνη του Προκρούστη ή Συμβολή στην Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση; Νομικό Βήμα, τεύχος 8, τόμος 57.

³⁷Τζίφρας, Μ. (2009). Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο ως όργανο θεμελίωσης στην συνείδησή μας των ελευθεριών και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Νομικό Βήμα, τεύχος 8, τόμος 57.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΔΔΑ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Πριν από την έναρξη της ισχύος του Συντάγματος του 1975 η επίδραση της ΕΣΔΑ στην ελληνική έννομη τάξη υπήρξε περιορισμένη, αλλά «η κατάσταση άλλαξε μετά την υιοθέτηση, το 1985, από την Ελλάδα, κατ' άρθρο 34 της ΕΣΔΑ, της ατομικής προσφυγής, ένδικου βοηθήματος επικουρικού μεν χαρακτήρα, που μπορεί όμως να αποτελέσει αποφασιστικό μέσο για την πλήρη ικανοποίηση των τρωθέντων δικαιωμάτων του προσφεύγοντος»³⁸.

Σήμερα, οι Έλληνες δικαστές είναι πλέον στη θέση να υπακούουν στις νομολογίες, που θέτει η Ευρώπη μέσω του ευρωπαϊκού δικαστηρίου, του συμβουλίου της Ευρώπης και του ΕΔΔΑ. Επιπλέον στα καθήκοντα τους είναι η διαμόρφωση της κρίσης τους σύμφωνα με αυτές τις νομολογίες, γεγονός που δίνει μεγαλύτερη ποιότητα στο σύστημα απονομής δικαιοσύνης, καθώς η διεθνής συνεργασία και επικοινωνία είναι ανώτερη της εθνικής νομικής αυτάρκειας. Άρα αυτό σημαίνει, πως είναι απαραίτητη η συνεχής ανανέωση των εννοιών και των μέσων, που έχει στα χέρια του ο δικαστής, ενώ ταυτόχρονα είναι αναγκαίος και ο εκσυγχρονισμός, των όσων προκύπτουν από το ΕΔΔΑ, όποτε αυτό κρίνεται ότι επιβάλλεται³⁹.

Συνοψίζοντας, μπορούμε, λοιπόν, να μιλάμε για τρεις συνιστώσες της εθνικής μας έννομης τάξης⁴⁰:

- Το Σύνταγμα και τους νόμους που ψηφίζει η Βουλή των Ελλήνων, όπως ερμηνεύονται από τα ελληνικά δικαστήρια.
- Το πρωτογενές και το παράγωγο δίκαιο της (μέχρι την 30 Νοεμβρίου 2009) Ευρωπαϊκής Κοινότητας / Ευρωπαϊκής Ένωσης (από την 1 Δεκεμβρίου 2009), όπως ερμηνεύεται από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης [ΔΕΕ].
- Το δίκαιο της ΕΣΔΑ, όπως ερμηνεύεται από το ΕΔΔΑ.

³⁸<https://www.constitutionalism.gr/stavropoulos-esda-elliniki-ennomi-taxi/>

³⁹Ράντου, Α. (2009). Η επίδραση της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας στη νομολογία των Ελληνικών Δικαστηρίων. Νομικό Βήμα, τεύχος 8, τόμος 57.

⁴⁰Φραγκάκης, Ν. (2011). Εισαγωγικές Παρατηρήσεις στο: Τα ελληνικά δικαστήρια και η νομολογία του ΕΔΔΑ. Αθήνα: ΚΙΝΗΣΗ ΠΟΛΙΤΩΝ.

Η εθνική έννομη τάξη δεσμεύεται πλέον στην ειδικότερη υποχρέωση να προσαρμόζει τη νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων προς τη νομολογία του ΕΔΔΑ, η οποία πρέπει να αποτελεί οιονεί οδηγό τους, ενώ παράλληλα ενόψει και του άρθρου 28 του Συντάγματος, πρέπει τα δικαστήρια να μην αγνοούν τις αρχές που εκφράζουν τα διάφορα νομοθετικά κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Συμβουλίου της Ευρώπης, όπως είναι τα περίφημα πλέον άρθρα 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα δικαιώματα του ανθρώπου και το άρθρο 1 του πρώτου πρόσθετου πρωτοκόλλου της. «Και τούτο διότι η νομολογία του Δικαστηρίου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων συμβάλλει μεταξύ άλλων στη δημιουργία μιας ευρωπαϊκής δημόσιας τάξης, αφού αποβλέπει σε μια συλλογική εγγύηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και επιβάλλει στα κράτη-μέλη αντικειμενικές υποχρεώσεις για την προστασία τους. Για το λόγο αυτό, επιτακτική είναι η εξοικείωση του Έλληνα δικαστή με τη νομολογία του Δικαστηρίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων»⁴¹.

Στην πρόσφατη απόφαση Τσαλικίδης κατά Ελλάδας της 16-11-2017, το Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Στρασβούργου καταδίκασε ομόφωνα την Ελλάδα για παραβίαση του δικαιώματος στη ζωή (α. 2 ΕΣΔΑ). Επιδίκασε δε στους προσφεύγοντες 50.000 ευρώ για την ικανοποίηση της ηθικής του βλάβης και 4.000 ευρώ για τα δικαστικά τους έξοδα⁴². Η καταδίκη αφορά στην περίπτωση του Κώστα Τσαλικίδη, ο οποίος βρέθηκε κρεμασμένος στο διαμέρισμά του στις 9 Μαρτίου του 2005, παραμονή αποκάλυψης μεγάλου σκανδάλου παρακολούθησης κινητών τηλεφώνων πολλών μελών της κυβέρνησης, συμπεριλαμβανομένου και του τότε πρωθυπουργού Κώστα Καραμανλή και αποτελεί «κόλαφο» για τις ελληνικές Αρχές, τις οποίες κατηγορεί ευθέως ότι δεν διεξήγαγαν αποτελεσματική έρευνα για τα αίτια θανάτου του θύματος⁴³.

Αντίστοιχα, σε άλλη απόφαση του το ΕΔΔΑ αναγνώρισε παραβίαση του α. 4 παρ. 2 της ΕΣΔΑ (απαγόρευση των καταναγκαστικών έργων) σε 42 προσφεύγοντες,

⁴¹http://www.kinisispoliton.gr/wp-content/uploads/2014/03/125219_APEDDA1.pdf

⁴²<http://www.justina.gr/%CE%BC%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%84%CE%B5%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%83%CF%87%CF%8C%CE%BB%CE%B9%CE%B1/%CE%B1%CE%BD%CE%B8%CF%81%CF%8E%CF%80%CE%B9%CE%BD%CE%B1-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1/apofasi-edda-sthn-upothesh-tsalikidis-kata-elladas-parabiasi-a-2-esda/>

⁴³<http://www.tanea.gr/news/greece/article/5487726/edad-katadikh-ths-elladas-gia-thn-ypothesh-tsalikidh/>

υπηκόους Μπαγκλαντές, οι οποίοι δεν είχαν άδεια εργασίας, αλλά είχαν προσληφθεί από τον Οκτώβριο του 2012 έως τον Φεβρουάριο του 2013 για να συλλέξουν φράουλες σε αγρόκτημα στη Μανωλάδα. Οι 42 προσφεύγοντες, τον Απρίλιο του 2013 όταν και διεκδίκησαν τα δεδουλευμένα τους, καθώς ήταν απλήρωτοι για πάνω από έξι μήνες, τρεις επιστάτες του ιδιοκτήτη της καλλιέργειας άνοιξαν πυρ κατά δεκάδων από αυτούς, ενώ 34 εργάτες βρέθηκαν μετά τους πυροβολισμούς στο νοσοκομείο. Ασκήθηκαν ποινικές διώξεις και ελληνικό δικαστήριο αναγνώρισε ως θύματα 35 μετανάστες, αλλά το Μεικτό Ορκωτό Εφετείο Πατρών με ομόφωνη απόφασή του έκρινε ότι ο εργοδότης και οι επιστάτες ήταν αθώοι για την κατηγορία της εμπορίας ανθρώπων. Στη συνέχεια, Δικηγόροι του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες, σε συνεργασία με τον νομικό Σάιμον Κοξ από την πρωτοβουλία Open Justice Initiative εκπροσώπησαν 42 εργάτες που προσέφυγαν στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο κατά της απόφασης. Με ομόφωνη, λοιπόν, απόφασή του το ΕΔΔΑ αναγνώρισε ότι υπήρξε παραβίαση του α.4 παρ. 2 της ΕΣΔΑ (Απαγόρευση των καταναγκαστικών έργων). Έκρινε, ότι η κατάσταση των προσφευγόντων αποκάλυπτε εμπορία ανθρώπων και καταναγκαστική εργασία, με δεδομένο ότι η εκμετάλλευση μέσω της εργασίας αποτελεί μια πτυχή εμπορίας⁴⁴. «Στους προσφεύγοντες επιδικάστηκε αποζημίωση 16.000 ευρώ για καθέναν που συμμετείχε στη διαδικασία ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου και 12.000 ευρώ για τους υπολοίπους προσφεύγοντες για το σύνολο των βλαβών που τους προκλήθηκαν. Επίσης, το Δικαστήριο τους αναγνώρισε 4.363,64 ευρώ συνολικά για τα δικαστικά έξοδα»⁴⁵.

⁴⁴<http://www.ethemis.gr/criminal-law-edda/2017>

⁴⁵<http://www.ethemis.gr/criminal-law-edda/2017>

3.1 ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΒΙΑΣ ΚΑΙ ΑΥΘΑΙΡΕΣΙΑΣ

Η Ελλάδα αρκετές φορές πήρε ποινή και καταδικάστηκε για περιστατικά βίας και αυθαιρεσίας του κράτους από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο. Δεν πρόκειται όμως για δικαστική βία. Αυτές οι αυθαιρεσίες έχουν ως έμμεσο στόχο ομάδες ατόμων με διαφορετική φυλετική καταγωγή και θρησκεία και γενικά άτομα, που μπορεί να δίνουν την εντύπωση ότι είναι ομάδες που μπορούν να γίνουν εύκολοι στόχοι. Το γεγονός, αυτό είναι απαράδεκτο, καθώς αυτές οι ομάδες κατοικούν εντός του ελληνικού χώρου και άρα η αντιμετώπιση τους θα έπρεπε να είναι δίκαιη και σύμφωνη με τους κανόνες για τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ενδεικτικά αναφέρουμε την υπόθεση *Μπέκος και Κουτρόπουλος κατά Ελλάδος* της 13.12.2005, όπου «οι προσφεύγοντες υποστήριξαν ότι υπέστησαν σοβαρές σωματικές βλάβες στα χέρια της αστυνομίας προκειμένου να ομολογήσουν και δώσουν πληροφορίες για το ποιος διακινεί τα ναρκωτικά στην περιοχή και επικαλέστηκαν παραβίαση του άρθ. 3 της ΕΣΔΑ για την απαγόρευση των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης και ταπεινωτικής μεταχείρισης»⁴⁶.

Όπως αναφέρει Δελτίο Τύπου του ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟΥ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΙΩΝ ΤΟΥ ΕΛΣΙΝΚΙ(ΕΠΣΕ), επί υπουργίας Χρυσόχοϊδη (1999-2003) η χώρα μας είχε 12 καταδίκες για αστυνομική βία και/ή συγκάλυψη. Η πρώτη καταδίκη από το ΕΔΔΑ για κακή χρήση όπλου, στις 20 Δεκεμβρίου 2004, αφορούσε τραυματισμό του Χρήστου Μακαρατζή στις 13 Σεπτεμβρίου 1995, ενώ η δεύτερη καταδίκη, στις 21 Ιουνίου 2007, αφορούσε τραυματισμό που άφησε παράλυτο στις 26 Ιανουαρίου 1998 το 17χρονο Ρομ Γιάννη Καραγιαννόπουλο, για λογαριασμό του οποίου είχε προσφύγει στο ΕΔΔΑ το ΕΠΣΕ. Η τιμωρία (που αποφασίστηκε το 1999 για ελαφρά αμέλεια) του αστυνομικού και δράστη του τραυματισμού ήταν πρόστιμο 90 ευρώ⁴⁷.

Αντίστοιχη καταδίκη είχε η χώρα μας στις 5 Ιουλίου 2007, που αφορούσε το θανάσιμο τραυματισμό, στις 21 Νοεμβρίου 2001, του Αλβανού Gentjan Celniku για λογαριασμό των αδελφών του οποίου είχε προσφύγει στο ΕΔΔΑ το ΕΠΣΕ, καθώς και για την υπόθεση του 18χρονου παλιννοστούντα Νίκου Λεωνίδη στις 8 Ιανουαρίου 2009, ο οποίος τραυματίστηκε θανάσιμα στις 25 Μαρτίου 2000. Στη συγκεκριμένη

⁴⁶<https://curia.gr/vasanistiria-kai-aksiopoiisi-ton-apodeiktikon-meson/>

⁴⁷http://hellenicaction.blogspot.gr/2010/04/blog-post_7720.html

υπόθεση, η Ελλάδα, κατά το ΕΔΔΑ, παραβίασε το Άρθρο 2 (δικαίωμα στη ζωή)⁴⁸ της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ενώ το Δικαστήριο τόνισε πως «αν δεν υπάρχει δίωξη και τιμωρία των υπευθύνων, θα είναι δυνατό αστυνομικοί να παραβιάζουν ατιμώρητα τα δικαιώματα των πολιτών που έχουν υπό τον έλεγχό τους με αποτέλεσμα να είναι πρακτικά αναποτελεσματική η θεμελιώδης απαγόρευση βασανιστηρίων, κακομεταχείρισης και φόνων»⁴⁹.

Παράλληλα, υπάρχουν και δύο καταδίκες της Ελλάδας από την Επιτροπή Ανθρώπινων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ (UN Human Rights Committee - HRC) για κακοποίηση πολιτών από αστυνομικούς. Η πρώτη στις 28 Μαρτίου 2006, για ομολογία του Αλέξανδρο Κουϊδη ως αποτέλεσμα κακομεταχείρισης από την αστυνομία, μεταξύ 17 Μαΐου και 27 Ιουνίου 1991 και η δεύτερη στις 24 Ιουλίου 2008 για κακοποίηση στις 14 Ιουνίου 2001 του Ανδρέα Καλαμιώτη για λογαριασμό του οποίου είχε προσφύγει στην HRC το ΕΠΣΕ⁵⁰.

Το Ευρωπαϊκό δικαστήριο έχει καταδικάσει αυτά τα γεγονότα ρίχνοντας ευθύνες στο κράτος, κυρίως για τον λόγο για τον οποίο συμβαίνουν διακρίσεις. Με αυτό τον τρόπο το ΕΔΔΑ τονίζει την αμερόληπτη ισότητα όλων απέναντι στην κρατική εξουσία, αλλά και την δίκαιη μεταχείριση όλων από την μεριά της εξουσίας. Το πιο βασικό, όμως είναι η τοποθέτηση του ατόμου στην κορυφή της κοινωνικής ζωής και η άσκηση της εξουσίας, μόνο για τη θεραπεία των αναγκών του, αφού αυτός είναι, άλλωστε και ο λόγος θέσπισής της⁵¹.

⁴⁸1. Το δικαίωμα εκάστου προσώπου εις την ζωήν προστατεύεται υπό του νόμου. Εις ουδένα δύναται να επιβληθεί εκ προθέσεως θάνατος, ειμή εις εκτέλεσιν θανατικής ποινής εκδιδομένης υπό του δικαστηρίου εν περιπτώσει αδικήματος τιμωρουμένου υπό του νόμου δια της ποινής ταύτης.

2. Ο θάνατος δεν θεωρείται ως επιβαλλόμενος κατά παράβασιν του άρθρου τούτου, εις ας περιπτώσεις θα επήρχετο συνεπείας χρήσεως βίας καταστάσης απολύτως αναγκαίας:

α) δια την υπεράσπισιν οιοδήποτε προσώπου κατά παρανόμου βίας,

β) δια την πραγματοποιήσιν νομίμου συλλήψεως ή προς παρεμπόδισιν αποδράσεως προσώπου νομίμως κρατουμένου.

γ) δια την καταστολήν, συμφώνως το νόμω, στάσεως ή ανταρσίας.

⁴⁹<http://elawyer.blogspot.gr/2009/01/18.html>

⁵⁰<http://elawyer.blogspot.gr/2009/01/18.html>

⁵¹Καρέλος, Λ. (2009). Η επίδραση της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην Ελληνική νομολογία. Νομικό Βήμα, τεύχος 8, τόμος 57.

3.2 ΕΥΛΟΓΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΥ ΑΓΩΝΑ

Το δικαίωμα του δικάζεσθαι εντός εύλογου χρόνου κατοχυρώνεται σε διεθνές επίπεδο⁵²:

α) Από το άρθρο 6 § 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σύμφωνα με το οποίο «Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσίς του δικασθή (...) εντός λογικής προθεσμίας υπό (...) δικαστηρίου (...), το οποίον θα αποφασίση (...) επί του βασίμου πάσης εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσεως.»,

β) Από το άρθρο 14 § 3 γ' του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων (ΔΣΑΠΔ) σύμφωνα με το οποίο «Κάθε πρόσωπο που κατηγορείται για ποινικό αδίκημα απολαύει, σε πλήρη ισότητα τις ακόλουθες ελάχιστες εγγυήσεις:(...) να δικασθεί χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση (...).»

γ) Από το άρθρο 8 § 1 της Αμερικανικής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σύμφωνα με το οποίο: «Παν πρόσωπο έχει δικαίωμα ακροάσεως... εντός ευλόγου χρόνου...»,

δ) Από το άρθρο 7 § 1 του Αφρικανικού Χάρτη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών, σύμφωνα με το οποίο «Παν πρόσωπον ... δ) έχει δικαίωμα να εκδικασθεί εντός ευλόγου χρόνου ...».

«Το ΕΔΔΑ με πάγια νομολογία έχει επισημάνει ότι ο μεγάλος όγκος προσφυγών που ασκούνται ενώπιόν του με αντικείμενο την καθυστέρηση των δικών στα εθνικά δικαστήρια βάλλει κατά της δικής του αποτελεσματικής λειτουργίας και ενδέχεται να υπονομεύσει το κύρος του. Τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης καλούνται να αντιμετωπίσουν τις καθυστερήσεις ενώπιον των εθνικών τους δικαστηρίων με εθνικά μέσα, σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας, η οποία επιβάλλει η προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου να εξασφαλίζεται καταρχάς σε εθνικό επίπεδο και να ελέγχεται επικουρικά από το ΕΔΔΑ»⁵³.

⁵²Σαλαμούρα, Ε. (2009). Το δικαίωμα διεξαγωγής της δίκης εντός ευλόγου χρόνου και η αποκατάσταση της «τεκμαιρόμενης» βλάβης του διαδικού. Νομικό Βήμα, τεύχος 8, τόμος 57.

⁵³ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΝΟΜΟΥ «ΔΙΚΑΙΗ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΛΟΓΩ ΥΠΕΡΒΑΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΛΟΓΗΣ ΔΙΑΡΚΕΙΑΣ ΤΗΣ ΔΙΚΗΣ, ΣΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ ΚΑΙ ΣΤΟ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ»

Αναφορικά με τη χώρα μας, το ΕΔΔΑ έχει επιβάλλει πολλές φορές ποινή στην Ελλάδα για την καθυστέρηση και την ύπαρξη πολλών αναβολών στο δικαιοδοτικό σύστημα, γεγονός, που αποδεικνύει την μεγάλη ανάγκη για απονομή δικαιοσύνης σε ένα σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα. Η πίστη στην δικαιοσύνη και το αίσθημα ευθύνης έχει σαν αποτέλεσμα και την ισχυρή αντίσταση απέναντι σε φαινόμενα αναβλητικότητας. Καίριας σημασίας υπήρξε η διατύπωση του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ και η επ' αυτού σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ. Σε γενικές γραμμές, η μη τήρηση της «εύλογης προθεσμίας» για την περαίωση των δικών οδήγησε σε πολλές νομοθετικές αλλαγές για την επιτάχυνση της απονομής της δικαιοσύνης χωρίς όμως συχνά σημαντικά αποτελέσματα.⁵⁴

Αναλυτικότερα, σύμφωνα με το άρθρ. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ: *Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα σε δίκαιη και δημόσια δικαστική ακρόαση, εντός εύλογου χρόνου, από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο που έχει ιδρυθεί από το νόμο, για την εκδίκαση υποθέσεων για τα αστικά δικαιώματα και υποχρεώσεις του ή ποινικής κατηγορίας εναντίον του...». Κατά συνέπεια, απαράδεκτες αιτιάσεις συναρτώμενες με παραβίαση άλλων δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται από την ΕΣΔΑ ή του δικαιώματος περί δίκαιης δίκης άρθρ. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ ως προς τις πτυχές του, πλην αυτής που αφορά την παραβίαση του δικαιώματος τούτου υπό την έννοια της εκδικάσεως της υποθέσεως των ενδιαφερομένων εντός «ευλόγου προθεσμίας»⁵⁵.*

Σε εθνικό επίπεδο, η παραβίαση του ευλόγου χρόνου καταλαμβάνει ποσοστό 62%, δηλαδή περισσότερες από τις μισές καταδίκες εις βάρος της Ελλάδας έχουν ως αντικείμενο την εν λόγω παραβίαση, ενώ το μεγαλύτερο πρόβλημα καθυστέρησης των δικών στη χώρα μας είχε παρατηρηθεί στις υποθέσεις που εκδικάζονταν από τα διοικητικά δικαστήρια.

Το γεγονός αυτό είχε ως συνέπεια την έκδοση από το ΕΔΔΑ της πιλοτικής απόφασης Αθανασίου κατά Ελλάδας της 10-12-2010, με την οποία τέθηκε προθεσμία ενός έτους από τη στιγμή που η απόφαση θα γινόταν τελειωτική (δηλαδή έως 10-3-2012), προκειμένου η ελληνική πολιτεία να θεσπίσει προσφυγή ή συνδυασμό προσφυγών με αποζημιωτικό ή/και επιταχυντικό χαρακτήρα. Η συγκεκριμένη απόφαση αφορούσε μια καθυστέρηση διοικητικής διαδικασίας 13 ετών και

⁵⁴<https://www.constitutionalism.gr/stavropoulos-esda-elliniki-ennomi-taxi/>

⁵⁵<http://www.nbonline.gr/journals/51/volumes/284/issues/1266/lemmas/4878123>

ορισμένων μηνών, για τρεις δικαιοδοτικούς βαθμούς. «Το Δικαστήριο, πέρα από την εξατομικευμένη διαπίστωση παραβίασης και την αποζημίωση, ζητάει από το κράτος για τις διοικητικές δίκες, την καθιέρωση ενός εσωτερικού ένδικου μέσου, το οποίο να έχει τη δυνατότητα να αποζημιώνει σε περιπτώσεις διαπίστωσης καθυστερήσεων και να εντέλλεται την επιτάχυνση για τις ακόμα εκκρεμείς δίκες». Επίσης, το ΕΔΔΑ τονίζει ότι η διαδικασία διαπίστωσης της καθυστέρησης πρέπει να ολοκληρώνεται σε εύλογο χρονικό διάστημα κι ότι η αποζημίωση θα πρέπει να καταβάλλεται μέσα σε 6 μήνες από τη λήψη της απόφασης, και να είναι σύμφωνη με αυτή που προκύπτει από τις εγγυήσεις του Άρθρου 6 της ΕΣΔΑ.⁵⁶

Το Δικαστήριο σε πολλές αποφάσεις του αναφέρει ότι ο εύλογος χαρακτήρας της διάρκειας μιας διαδικασίας εκτιμάται συνολικά, σύμφωνα με τις ειδικές περιστάσεις της υποθέσεως (in concreto) και λαμβανομένων υπόψη των κριτηρίων, τα οποία έχουν διαμορφωθεί από τη νομολογία του Δικαστηρίου και ειδικότερα⁵⁷:

α) της πολυπλοκότητας της υποθέσεως,

β) της συμπεριφοράς του προσφεύγοντος,

γ) της συμπεριφοράς των αρμοδίων αρχών, και τέλος

δ) της σημασίας της διαφοράς για τους διαδίκους (Frydlender κατά Γαλλίας [GC], αριθ. 30979/96, παρ. 43, Γκιόκα κατά Ελλάδος, No. 44806/07, 16.4.2009, BausthlgewebeGmbH, 1999, κ.α.).

«Εφόσον διαπιστωθεί ότι συντρέχει παραβίαση του εύλογου χρόνου της διοικητικής δίκης, το δικαστήριο αποφαινεται, σε δεύτερο στάδιο, αν θα πρέπει να καταβληθεί χρηματικό ποσό για τη δίκαιη ικανοποίηση του αιτούντος ή αν, αντιθέτως, μόνη η διαπίστωση της παραβιάσεως του ως άνω δικαιώματος μπορεί, στη συγκεκριμένη περίπτωση και κατά την αιτιολογημένη σχετική κρίση του δικαστηρίου, να θεωρηθεί επαρκής ικανοποίηση (σχετ. αποφ. ΕΔΑΔ, της 29.3.2006, Cochiarella κατά Ιταλίας, της 23.9.2004, Αγαθός κλπ. κατά Ελλάδος και της 15.7.2004, Θεοδωρόπουλος κατά Ελλάδος). Εάν, κατά το δεύτερο στάδιο, το δικαστήριο κρίνει ότι πρέπει να επιδικασθεί χρηματικό ποσό για τη δίκαιη

⁵⁶http://www.kinisipoliton.gr/wp-content/uploads/2014/03/125219_APEDDA1.pdf

⁵⁷Σαλαμούρα, Ε. (2009). Το δικαίωμα διεξαγωγής της δίκης εντός ευλόγου χρόνου και η αποκατάσταση της «τεκμαιρόμενης» βλάβης του διαδίκου. Νομικό Βήμα, τεύχος 8, τόμος 57.

ικανοποίηση του αιτούντος, προβαίνει κατά το τρίτο και τελευταίο στάδιο στον καθορισμό του ύψους του»⁵⁸.

Αναφορικά με τη δίκαιη ικανοποίηση των διαδίκων, το άρθρο 41 της Σύμβασης έχει ως ακολούθως: *«Εάν το Δικαστήριο κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση της Σύμβασης ή των Πρωτοκόλλων της και εάν το εσωτερικό δίκαιο του Υψηλού Συμβαλλομένου Μέρους επιτρέπει την ατελή μόνον επανόρθωση των συνεπειών της παραβίασης αυτής, το Δικαστήριο επιδικάζει στον ζημιωθέντα διάδικο, εφόσον συντρέχει λόγος, μία δίκαιη ικανοποίηση»*.

Σημαντικό είναι να αναφερθεί επίσης, ότι αν και ο στόχος παραμένει η ταχεία απονομή της δικαιοσύνης, η αποκατάσταση σε περίπτωση διαπίστωσης υπέρβασης του ευλόγου χρόνου της διαδικασίας μπορεί να είναι και χρηματική, βάσει της σχετικής νομολογίας του ΕΔΔΑ, καθώς και πιλοτικών αποφάσεων, όπως στην απόφαση Μιχελιουδάκης της 3-4-2012 και την απόφαση Γλύκαντζη της 30-10-2012. Στις προαναφερθείσες αποφάσεις μάλιστα, το ΕΔΔΑ αναγνωρίζει κάποιες σημαντικές νομοθετικές πρωτοβουλίες που έχουν ληφθεί τα τελευταία χρόνια και ιδίως με τους πλέον πρόσφατους νόμους 3869/2010, 3900/2010, 3904/2010 και 3994/2011 για την επιτάχυνση των ρυθμών απονομής της δικαιοσύνης, αλλά διαπιστώνει ότι το πρόβλημα εξακολουθεί να παραμένει σοβαρό⁵⁹.

Πιο συγκεκριμένα, «καθώς η φύση της παραβίασης της δίκης εντός ευλόγου χρόνου δεν επιτρέπει την επανάκτηση του χρόνου που χάθηκε και ως εκ τούτου στο στάδιο ενώπιον του ΕΔΔΑ δεν υπάρχει πλέον δυνατότητα αυτούσιας αποκατάστασης –restitutio in integrum– της παραβίασης του ευλόγου χρόνου, η δίκαιη ικανοποίηση συνίσταται σε χρηματική αποκατάσταση, η οποία απαρτίζεται από:

α) ένα ποσό για την υλική ζημία που υπέστη ο διάδικος από την εν λόγω παραβίαση,

β) ένα ποσό για την ηθική βλάβη που υπέστη και

⁵⁸http://lawandtech.eu/2012/12/28/right_to_fair_trial/

⁵⁹<http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=VBmBBBvMj7w%3D&tabid=132>

γ) ένα ποσό για έξοδα και για δικαστικές δαπάνες που υπέστη ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων αλλά και ενώπιον του Δικαστηρίου του Στρασβούργου»⁶⁰.

Επιπλέον, στις υποθέσεις Αρβανιτάκη-Ρομπότη και λοιποί κατά Ελλάδα (91 προσφεύγοντες), και Κακαμούκας και λοιποί κατά Ελλάδα (58 προσφεύγοντες), προσδιορίζεται ένας ακόμη παράγοντας μείωσης του επιδικασθέντος ποσού, λόγω ηθικής βλάβης, ήτοι ο αριθμός των ομοδίκων⁶¹. Συγκεκριμένα το ΕΔΔΑ έκρινε ότι: *όταν διαπιστώνεται υπερβολική διάρκεια μίας κοινής διαδικασίας, το Δικαστήριο πρέπει να λαμβάνει υπόψη τον τρόπο κατά τον οποίο ο αριθμός των ομοδίκων μπορεί να επηρεάσει την αγωνία, την ταλαιπωρία και την αβεβαιότητα που υφίσταται καθένας εξ αυτών (...) ο αριθμός των ατόμων (...) δεν είναι αδιάφορος από την άποψη της ηθικής βλάβης που μπορεί να υπέστη καθένας εξαιτίας της διάρκειας της διαδικασίας αυτής, αν τον συγκρίνουμε με την ηθική βλάβη που θα υφίστατο ένα άτομο που θα είχε εισάγει την ίδια διαδικασία ατομικά. Η συμμετοχή σε μία ομάδα ατόμων που έχουν αποφασίσει να ασκήσουν προσφυγή στην ίδια νομική ή πραγματική βάση συνεπάγεται ότι τόσο τα πλεονεκτήματα όσο και τα μειονεκτήματα μία κοινής διαδικασίας θα μοιραστούν εξίσου.*

Εν κατακλείδι, είναι αναγκαίο το ελληνικό κράτος να αναλάβει την υποχρέωσή για αποτελεσματικό σεβασμό του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη και να αναζητήσει πλήρη επανορθωτική λύση για τα θύματα παραβίαση του δικαιώματος διεξαγωγής της δίκης εντός ευλόγου χρόνου, καθώς οι πραγματικές συνέπειες της παραβίασης δεν είναι μόνον επιζήμιες αλλά και πολλές φορές καταστροφικές για τον διάδικο⁶².

⁶⁰Σαλαμούρα, Ε. (2009). Το δικαίωμα διεξαγωγής της δίκης εντός ευλόγου χρόνου και η αποκατάσταση της «τεκμαιρόμενης» βλάβης του διαδίκου. Νομικό Βήμα, τεύχος 8, τόμος 57.

⁶¹Σαλαμούρα, Ε. (2009), ό.π.

⁶²Σαλαμούρα, Ε. (2009), ό.π.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει ενισχυθεί σε μεγάλο βαθμό τον περασμένο αιώνα, καθώς η αύξηση της κοινωνικής ευαισθητοποίησης σε συνδυασμό με ένα νομικό σύστημα που είναι καλύτερα τοποθετημένο για να ανταποκριθεί σε τέτοιες ανησυχίες, εκδηλώθηκε με πολλούς τρόπους με σημαντικότερο την ίδρυση υπερεθνικών νομικών οργάνων για την αντιμετώπιση των παραπόνων των πολιτών και των ανησυχιών των κρατών. Τα δικαστήρια διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού νομικού συστήματος. Ωστόσο, κανένα δεν έχει την ίδια δικαιοδοσία με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και κανένα δεν είναι τόσο συντονισμένο με την προστασία των δικαιωμάτων του ατόμου, όσο αυτό.

Μέσω της μελέτης της βιβλιογραφίας, της νομολογίας και των ιστορικών δεδομένων, έγινε φανερό ότι το ΕΔΔΑ είναι ο πιο αποτελεσματικός νομικός θεσμός σε σχέση με τους αντίστοιχους ομολόγους του στον τομέα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Παρά τις πολλές ανησυχίες, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει σημαντικά την κατεύθυνση της ευρωπαϊκής νομικής κοινότητας και να επηρεάσει ενδεχομένως ακόμα περισσότερο την επιβολή του νόμου για τα ανθρώπινα δικαιώματα τα επόμενα χρόνια. Τα δικαιώματα των κρατών είναι ασφαλώς σημαντικά, αλλά είναι δύσκολο να τα υποστηρίξουμε όταν τα ατομικά δικαιώματα δεν προστατεύονται επαρκώς: πρέπει τουλάχιστον να υπάρχει ίση προστασία και των δύο.⁶³

Το ΕΔΔΑ δημιούργησε νομικά πρότυπα, τα οποία πλέον αναγνωρίζονται και εφαρμόζονται παγκοσμίως, ενώ τα οφέλη του συμβάλλουν περαιτέρω στην παροχή πολύτιμης και έγκαιρης προστασίας των ανησυχιών για τα ανθρώπινα δικαιώματα στα οποία δεν μπορούν να αποφασίσουν άλλα δικαστήρια⁶⁴. Έδωσε επίσης, την ευκαιρία στα άτομα να εκφράσουν τη δυσαρέσκεια και τα παράπονά τους και να αγωνιστούν για τα δικαιώματά τους για έναν «δίκαιο» τρόπο ζωής, καθώς αυτός είναι ο πραγματικός σκοπός κάθε νομικού θεσμικού οργάνου στην κοινωνία: να προωθεί, να προστατεύει και να υπερασπίζεται τα δικαιώματα των πολιτών του.

⁶³<http://www.inquiriesjournal.com/articles/936/4/the-evolution-of-human-rights-law-in-europe-comparing-the-european-court-of-human-rights-and-the-ecj-icj-and-icc>

⁶⁴Mole, N., Harby, C. (2006). *The Right to Fair Trial: A Guide to the implementation of Article 6 of the European Convention on Human Rights*. Belgium: Council of Europe.

Συνοψίζοντας, αν και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, όπως και οποιοσδήποτε άλλος νομικός θεσμός σε οποιοδήποτε νομικό σύστημα, έχει ακόμα κάποιες ατέλειες, φαίνεται να έχει εκπληρώσει σε μεγάλο βαθμό την υπόσχεσή του να διαχειριστεί τη δικαιοσύνη αναφορικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα και να ενθαρρύνει ένα πιο δίκαιο και αρμονικό βιοτικό επίπεδο κυρίως εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Arold, N.L. (2007). *The Legal Culture of the European Court of Human Rights*. Brill Academic Publishers Koninklijke

Artusy, D. (2014). The Evolution of Human Rights Law in Europe: Comparing the European Court of Human Rights and the ECJ, ICJ, and ICC. *Law and Justice, Vol.6 No.11*.

Clapham, A. (2007). *Human Rights: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Δημητρόπουλος, Α. Γ. (2008). *Συνταγματικά Δικαιώματα. Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (2012). *Το ΕΔΔΑ σε 50 ερωτήσεις*, http://www.echr.coe.int/Documents/50Questions_ELL.pdf

Καρέλος, Α. (2009). Η επίδραση της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην Ελληνική νομολογία. *ΝομικόΒήμα, τεύχος 8, τόμος 57*.

Keylor, W. R. (2005). *Twentieth Century World and Beyond: An International History Since 1900*. Oxford: Oxford University Press.

Μαγγανάς, Α., Βανδώρος, Δ., Χρυσανθάκης, Χ., Καρατζά, Α. (2011). *Η Ευρωπαϊκή σύμβαση δικαιωμάτων του ανθρώπου, Νομολογία & Ερμηνευτικά σχόλια*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Mole, N., Harby, C. (2006). *The Right to Fair Trial: A Guide to the implementation of Article 6 of the European Convention on Human Rights*. Belgium: Council of Europe.

Muir, E. (2012). *The Court of Justice in the Novel System for the Protection of Fundamental Rights in the EU*. Maastricht Faculty of Law Working Paper.

Nicolaou, G. (2009). Εκφέροντας γνώμη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. *Νομικό Βήμα, τεύχος 8, τόμος 57*.

Ράντου, Α. (2009). Η επίδραση της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας στη νομολογία των Ελληνικών Δικαστηρίων. *Νομικό Βήμα*, τεύχος 8, τόμος 57.

Ροζάκης, Χ. (2009). Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Κλίνη του Προκρούστη ή Συμβολή στην Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση; *Νομικό Βήμα*, τεύχος 8, τόμος 57.

Rosas, A. (2009). *Fundamental Rights in the EU, with the Special Emphasis on the Case-Law of the European Court of Justice (Luxembourg)*. Leiden: MartinusNijhoffPublishers.

Σαλαμούρα, Ε. (2009). Το δικαίωμα διεξαγωγής της δίκης εντός ευλόγου χρόνου και η αποκατάσταση της «τεκμαιρόμενης» βλάβης του διαδίκου. *Νομικό Βήμα*, τεύχος 8, τόμος 57.

Saltinyte, L. (2010). European Union accession to the European Convention on Human Rights: Stronger Protection of Fundamental Rights in Europe? *Jurisprudence*, vol. 17. Vilnius: MykolasRomeris University.

Scheek, L. (2005). *The Relationship between the European Courts and the Integration through Human Rights*. Max-Planck-Institut für AusländischesÖffentlichesRecht und Völkerrecht.

Sionaidh, D. (2011). The European Union and Human Rights after the Treaty of Lisbon. *Human Rights Law Review* 11:4. Published by Oxford University Press.

Steiner, H. J., Alston. P. (2000). *International Human Rights in Context, Law Politics, Moral*. Oxford: OxfordUniversityPress.

Τζίφρας, Μ. (2009). Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο ως όργανο θεμελίωσης στην συνείδησή μας των ελευθεριών και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. *Νομικό Βήμα*, τεύχος 8, τόμος 57.

Τζώρτζη, Β. (2004). *Η κοινοτική αρχή της ισότητας ανδρών και γυναικών και η νομολογιακή διάπλασή της από το ΔΕΚ, Scripta Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Δικαίου*. Αθήνα – Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Φραγκάκης, Ν. (2011). *Εισαγωγικές Παρατηρήσεις*. Στο: Τα ελληνικά δικαστήρια και η νομολογία του ΕΔΔΑ. Αθήνα: ΚΙΝΗΣΗ ΠΟΛΙΤΩΝ.

Wildhaber, L. (2007). The European Court of Human Rights: The Past, The Present, The Future. *American University International Law Review* 22, no. 4: 521-538.

Χειρδάρη, Β. (2009). Η κριτική στο Στρασβούργο, τα όρια ερμηνείας, το «περιθώριο εκτίμησης» και τα προβλήματα του ΕΔΔΑ. *Νομικό Βήμα*, τεύχος 8, τόμος 57.

http://www.dsnet.gr/elliniko_teliko.pdf

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/554168/EPRS_IDA\(2015\)554168_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/554168/EPRS_IDA(2015)554168_EN.pdf)

<https://www.coe.int/en/web/human-rights-convention/the-convention-in-1950>

<https://www.coe.int/en/web/human-rights-convention/landmark-judgments>

<http://www.justina.gr/%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AF%CE%B1/%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AF%CE%B1-%CE%B4%CE%B5%CE%B5/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%87%CF%8E%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B5-%CE%B5-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CF%83%CE%B4%CE%B1/>

http://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf?jsessionid=9ea7d0f130de227cbcd980ac46a9b171de66f52189d7.e34KaxiLc3eQc40LaxqMbN4ObxuTe0?doclang=EL&text=&pageIndex=0&docid=160882&cid=549408

http://www.echr.coe.int/Documents/Questions_Answers_ENG.pdf

http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=court&c=#newComponent_1346149514608_pointer

http://www.echr.coe.int/Documents/2013_Courts_advisory_jurisdiction_ENG.pdf

<https://www.constitutionalism.gr/stavropoulos-esda-elliniki-ennomi-taxi/>

http://www.kinisipoliton.gr/wp-content/uploads/2014/03/125219_APEDDA1.pdf

<https://curia.gr/vasanistiria-kai-aksiopoiisi-ton-apodeiktikon-meson/>

http://hellenicaction.blogspot.gr/2010/04/blog-post_7720.html

<http://www.nbonline.gr/journals/51/volumes/284/issues/1266/lemmas/487812>

3

<http://www.ethemis.gr/criminal-law-edda/2017>

http://lawandtech.eu/2012/12/28/right_to_fair_trial/

<http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=VBmBBBvMj7w%3D&tabid=132>

<http://www.inquiriesjournal.com/articles/936/4/the-evolution-of-human-rights-law-in-europe-comparing-the-european-court-of-human-rights-and-the-ecj-icj-and-icc>

<http://www.justina.gr/%CE%BC%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%84%CE%B5%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%83%CF%87%CF%8C%CE%BB%CE%B9%CE%B1/%CE%B1%CE%BD%CE%B8%CF%81%CF%8E%CF%80%CE%B9%CE%BD%CE%B1-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1/apofasi-edda-sthn-upothesh-tsalikidis-kata-elladas-parabiasi-a-2-esda/>

<http://www.tanea.gr/news/greece/article/5487726/edad-katadikh-ths-elladas-gia-thn-ypothesh-tsalikidh/>

<http://www.justina.gr/wp-content/uploads/2017/11/CASE-OF-TSALIKIDIS-AND-OTHERS-v.-GREECE.pdf>